

Kovács Győző

Omló egek alatt Sütő András esszékötetete

A mai magyar irodalomban – de a szó egyetemesebb értelmében sem másképpen, Sütő András nemcsak a dráma jeles művelője –, legalább ily mértékben figyelemre méltóak esszéi is. Az elmúlt években – mintegy két évtized alatt – több mint féltucat esszékötetettel gyarapította irodalmunkat (*Rigó és apostol* – 1970., *Istenek és falovacskák* – 1973., *Nagyenyedi fügevirág* – 1978., *Évek – hazajáró lelkek* – 1980., *Az idő markában* – 1984., *Sikaszoói fenyőforgácsok* – 1987., *esszéregénye, az Engedjétek hozzám jóni a szavakat* – 1977.). Es most legújabb kötete, az *Omló egek alatt* (1990.), immár a nyolcadik kötete műfajon belül.

Omló egek alatt: nemcsak azért érdemel különös figyelmet, mert Sütő András Munkái második köteteként vehetjük kézbe, sokkal inkább szemléletmódja, tájékozódási pontjai miatt. Hiszen hagyományok és a jövő útjai, a kisebbségi sors és Európa, az egyetemes és a nemzeti (erdélyi) irodalom jelentik a szoros kapcsolatot. Szinte szoros pántként fogják egybe témaköreit.

Omló egek alatt: tragikus nemzeti és egyéni sorsok gyűjteménye; a kilátástalanság és a jövőbe mutató reménység gondolatokba és lélekbe markoló kiáltásai. Az egyetemes és a nemzeti kultúra, a kisebbségi sors és a politikum iránt fogékonyak *mindig* is különös figyelemmel lesték-várták a nehezedő politikai-kulturális légkörben, a (gyakran) torokszorító némaságban, mit mond, mit üzen a

világnak, a közelinek és a távolinak egyaránt Sütő András?

Van-e még hite? Van-e tartása? Van-e reménye? Lát-e kiutat?

S íme: itt az újabb válasz. Van, létezik reménysugár! Az *Omló egek alatt* Sütő András ismét és újra megtalálta az *égtartó embereket*, az *Atlaszokat*. Kultúrában, irodalomban, múltban és jelenben; örömben és gyászban.

Kötetének két nagy ciklusa jelzi mindezt: Az én egyetemeim (ez a múlt és közelmúlt hagyomány); Gyászörtségben (ez pedig a múlt és már a jelenben hagyomány) vált örökséget tovább vivő, a jövő útjait kereső Sütő Andrást állítja elénk).

Kötetét mindjárt egy feloldhatatlannak tűnő témával kezdi. *Kemény Zsigmondról* van ebben szó, akinek (első-sorban) *Forradalom után*-ja

közel másfél százados vitapergőtűz középpontjában áll. Dehát a jelenségeket leegyszerűsítve főként egyszavas kategorizálással nem lehet minősíteni. Mindjárt a hangütés sajátos (és igaz). Maga Kemény Zsigmond írta *Falk Miksának* (a Forradalom után megjelenésekor): “Tehát azon kellemes helyzetben vagyok, miben már oly sokszor voltam az életben – hogy ugyanazon kérdések miatt egyenlő energiával dönget mindkét fél.” Sütő András hozzáteszi: “Aponyi gróf jobbról, Gyulai gróf balról szórta rá nyilait...” – De azt már kevésbé akarták-akarják tudomásul venni – pedig Sütő András erre helyezi a nyomatékot –, hogy a *Forradalom után* lázmérő volt akkor, egy bukott szabadságharc után. A nemes Kemény Zsigmond – a polgárosodás híve! De – és ebből fakad

minden ellentmondása – “azé az osztályé, mely Kemény szerint a történelem nagy sorsfordulataiból sohasem volt képes józan tanulságot a jövőre nézve levonni...” – szól a tanulság egyik részéről Sütő András, azért, hogy kimondhassa a “végzetszerűség” forrásának okát, hogy ti. a “nemesi költöttség és a polgárosodás útjának” végzetszerű ellentmondásba kell torkollnia. Ha ehhez hozzávesszük mindeme források “mellékágait”, “...jutunk el – Sütő András logikai útját követve – ahhoz a Keményhez, ki a régi állapotok között maradni nem kíván, s indulni fél...”

Omló egek alatt: a nemzeti hagyományok egyik nagy roppanása – mely a 20. század emberének maradt – örökségképpen. Kemény Zsigmond hagyományozása is ilyen, nem kevés tanulsággal a *mának*: maradni vagy indulni Európa felé.

E nagy és tragédiáktól sem mentes múltbéli hagyományok után fordul Sütő András a közelmúlt és a jelen “égtartó emberei”-hez, erdélyiekhez és magyarországiakhoz, úgy, hogy közben egyik szemével mindig, szüntelenül az *európai horizontot* pásztázza. Azokhoz fordul, akik őt kézenfogva vezették, s kézelegüket ma is érzi.

Csíkzsögödön “tükörcserepekből” rakja össze a festő *Nagy Imre* alakját, és formázza – a mai olvasó számára is – megejtően élővé. Sütő András sorait olvasva valóban az az ér-

zésünk: Nagy Imre szuggesztív egyénisége, “a saját élete ritmusához hangol mindahányunkat”: csak be kell lépni a zsögödi ház alkotóműhely-szentélyébe. A “színek hálója” veszi körül a látogatót, s az egész milió olyan, mint egy színpaletta, teli-teli “színorgonával”.

Ha már a festészetről-festéknél tartunk: lehet-é nagyobb alázattal és tisztelettel szólni *Barcsay Jenő*ről, “a világot teremtő” művészről, mint Sütő András teszi. Szinte “lábujjhegyen” járja körül alakját, szól teremtő művészi géniuszáról. már-már a romantika világából hozza föl – mintegy költői képet – a *világot teremtő* művész alakját (Berzsenyi, Vörösmarty éltek ilyen költői képekkel, de hát ők a magyar romantika oszlopos nagyjai voltak).

Sütő András természetesen a *világot teremtő* művész makrokozmosza mellett meg tudja ragadni a pillanat mikrokozmoszát is. Akkor például, midőn – pontosan rögzíti ezt – Nagy Imre (Pusztakamaráson) “könnyedén és gyorsan – percek alatt, akár egy hulló falevelet” rajzolta meg az író édesanyjának portróját, melyen még “anyám fáradt röptű kacagása, tekintetnek szikraözöne” is megörökítődött. A lényegeset ragadta meg Nagy Imre, és a lényegét Sütő András is.

Aztán következnek Sütő András “egyeteimeinek” *égtartó* mesterei: *Kós Károly* (akinek prózája “kovácsoltka-

pu-rengeteg”, s szava olyan, mint “gótikus tornyok harangjainak szólása”); *Kemény János*, akinek emléke előtt – Sütő András – “levett kalappal (áll) a marosvécsi úton”; aki (ti. Kemény János) mecénásként oligarcha-pózáat még utoljára a halálnak tartogatta, pedig utolsó óráiban “csapzott viaskodással” gyürkőzött a halállal, s így maradt meg “Kemény János az erdélyi magyar irodalom mindenkori mecénásának”.

Ilyen égtartó embernek tudja Sütő András – *Balogh Edgárt, Szabó T. Attilát, Illyés Gyulát, Nagy Istvánt*: tisztelet, s milyen mértékű, megbecsülés, mely Sütő András sorából felénk árad!

Egyet azonban nem írt le, nem írhatott le, pedig a *Gyászörtségben* oldalait olvasva mindegyre fölbukkan bennük a gondolat: miközben *örtségben* áll, hát most már ő, Sütő András lett *égtartó ember*? Azzá kellett lennie. Mi már tudjuk, tragikus történelmi események – még ha nem is akarta volna – *azzá* tették őt! *Omló egek alatt* – égtartónak lenni: ez volt, és lett a költő, az író, a művész feladata. Sütő Andrásé is. *Halász Gábor* 1938-ban az esszéíró Babitsról szólván azt írta: “A magyar esszé, legnagyobb művelőinek kezén, mindig lírai hevületű. A *költőiség* nálunk minden műfajt átszínezi...”

Az *Omló egek* alatt ilyen bizonyosságot tesz Sütő Andrásról is.